

Касьяненко Тетяна Вячеславівна,

старший викладач кафедри фінансів Сумського державного університету

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ НА РІЗНИХ РІВНЯХ

У статті автором досліджено та удосконалено сутність поняття екологічно спрямованого інноваційного розвитку, визначено мету, основні функції, принципи та методи управління екологізацією інноваційного розвитку держави, регіону та підприємства. Сформовано взаємозв'язок та взаємоузгодженість рівнів управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком.

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, екологізація, управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком, інноваційна діяльність

Вступ. На сучасному етапі поглиблення світових глобалізаційних процесів пріоритетним напрямком розвитку національної економіки є інноваційний, спрямований на екологізацію усіх галузей та напрямів діяльності. Однак в умовах дестабілізації світової та вітчизняної економічної системи, існуючі механізми, методи та інструменти управління інноваційним розвитком є недостатньо ефективними та не відповідають сучасним вимогам ринку. Усвідомлення цього потребує одночасного та негайного вирішення комплексу питань щодо формування, наукового обґрунтування та практичного впровадження системи управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком на різних рівнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні аспекти управління інноваційним розвитком широко висвітлені в працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: Александров В.В., Александрова В.П., Амоша О.І., Бажал Ю.М., Бірман Г., Бойко Є.І., Водачек Л., Галуза С.Г., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Герасимчук М.С., Гончарова Н.П., Завлін П.Н., Захарченко В.І., Ілляшенко С.М., Крупка М.І., Кузьмін О.Є., Мединський В.Г., Менсфілд Е., Пересада А.А., Петрович Й.М., Продіус І.П., Санто Б., Твісс Б., Фатхутдінов Р.А., Черваньов Д.М., Чумаченко М.Г., Чухрай Н.І., Шерер Ф., Шумпетер І., Яковлев А.І. та ін. Значний вклад у дослідження проблем екологізації інноваційної діяльності на різних рівнях зробили такі науковці, як: Андреева Н.М., Балацький О.Ф., Веклич О.О., Галушкіна Т.П., Громова О.М., Мельник Л.Г., Паламарчук В.А., Прокопенко О.В., Рассаднікова С.І., Садченко О.В., Степанов В.М., Трегобчук В.М., Харічков С.К., Хвесик М.А., Хлобистов Є.В. та ін. Однак, незважаючи на достатньо глибокі та вагомні наукові здобутки у цій сфері, **проблема** формування комплексного підходу до наскрізного управління інноваційним розвитком держави, окремих регіонів та суб'єктів господарювання у контексті сталого розвитку залишається **невирішеною**. Це обумовлює необхідність поглиблення концептуальних основ управління екологізацією інноваційного розвитку у системі трансформації економічних систем.

Метою роботи є удосконалення науково-методичних засад управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком суб'єктів господарювання на різних рівнях. Для її досягнення поставлено такі **завдання**: дослідити та удосконалити сутність поняття екологічно спрямованого інноваційного розвитку; визначити мету, основні функції,

принципи та методи управління екологізацією інноваційного розвитку держави, регіону та підприємства; дослідити взаємозв'язок та взаємоузгодженість рівнів управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком. Методологічною основою дослідження є системний підхід, системно-структурний аналіз, синтез.

Основний матеріал. У загальному розумінні інноваційний розвиток – це процес створення, впровадження та поширення інновацій, що задовольняють нові суспільно-економічні потреби, з метою якісних змін об'єкта управління та отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або інших ефектів у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Узагальнення досліджень [2–4, 6] показує, що в економічній науці екологічно спрямований інноваційний розвиток в цілому розглядається як процес господарювання, що ґрунтується на безперервному пошуку і використанні нових способів та сфер реалізації потенціалу національної економіки, регіону та підприємства в мінливих умовах зовнішнього середовища, які спрямовані на досягнення позитивних зрушень, пов'язаних з впровадженням екоінновацій, та сприяють зростанню соціального та еколого-економічного ефекту. У роботі [1] розглядається процес, що перетворює наукові знання в екологічну інновацію, яка здатна задовольняти нові потреби суспільства як послідовна система дій, що охоплює всі стадії та етапи створення екологічно орієнтованої новинки, товару або послуги та її подальшого застосування для вирішення ресурсних та екологічних проблем суспільства, людини та оточуючого їх середовища.

На думку автора, під екологічно спрямованим інноваційним розвитком економіки слід розуміти закономірний процес кількісно-якісних змін у межах соціо-еколого-економічної системи, її перехід на новий якісний рівень та удосконалену форму, що означає постійне підвищення рівня її екологічної безпеки та ефективності виробництва на основі використання організаційно-управлінських, продуктових, техніко-технологічних та інших видів нововведень. Тобто це процес неухильного і послідовного створення, впровадження та поширення екологічних інновацій, які сприяють задоволенню існуючих та потенційних потреб споживачів та суспільства в цілому, без загрози вичерпання потенціалу інтегрального ресурсу та можливості забезпечення інтересів та потреб майбутніх поколінь у довгостроковій перспективі.

Управління інноваційним розвитком орієнтоване на досягнення поставлених цілей [3]. Основною метою екологічно спрямованого інноваційного розвитку на мікрорівні є зміцнення існуючих ринкових позицій, завоювання більшої частки ринку та вихід на нові ринки, збільшення прибутку в поточному періоді чи в перспективі, забезпечення високих темпів стійкого економічного розвитку; на регіональному рівні – підвищення рівня якості життя населення та конкурентоспроможності регіону (галузей) та окремих суб'єктів господарювання; на макрорівні – підвищення еколого-економічної безпеки держави, регіонів та галузей, а також забезпечити прискорення досягнення сталого розвитку в країні.

Отже, процес управління інноваційним розвитком необхідно розглядати з позицій держави, регіону та конкретного суб'єкта господарювання з урахуванням прогнозів економічних, політичних, екологічних, правових та інших змін у світі та всередині країни (рис. 1).

Формування стратегії екологічно спрямованого інноваційного розвитку держави, регіону та підприємства, однією зі складових якої є інноваційна політика, передбачає наявність певних базових принципів, визначення функцій, методів управління та розроблення відповідних інструментів.

Рисунок 1 – Узгодження рівнів управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком

Основні функції управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком на різних рівнях показано у табл. 1.

Принципи управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком авторами згруповано на рис. 2.

Принцип системності означає взаємозв'язок і взаємозалежність сукупності всіх елементів системи управління, які створюють певну цілісність та єдність, обумовлюючи спрямованість та рівень соціально-економічного розвитку держави, регіону та підприємства та забезпечуючи еколого-економічну рівновагу і стійкість внутрішніх еволюційних перетворень в процесі безперервних змін. Кожен з елементів (прогнозування і планування, мотивація, організація, контроль та ін.) може розглядатися як окрема система, що складається з ряду підсистем та підпорядковується системі більш високого рівня.

Принцип пріоритетності передбачає ранжування еколого-економічних завдань за критерієм черговості їх вирішення на різних рівнях.

Таблиця 1 – Функції управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком

Функції	Рівень управління		
	Макрорівень	Мезорівень	Мікрорівень
Організація	Загальнодержавне інституційне та ресурсне забезпечення інноваційної діяльності	Обласне інституційне та ресурсне забезпечення інноваційної діяльності	Формування структурних підрозділів та служб, що займаються відповідним напрямом діяльності
Прогнозування та планування	Прогнозування напрямів науково-технічного розвитку	Планування матеріальних потоків, внутрішніх зобов'язань усередині мезоструктури	Прогнозування життєвого циклу екологічної інновації за сценаріями
	Індикативне планування витрат та ресурсного забезпечення;	Пряме планування витрат та ресурсного забезпечення по області	Планування виробничо-збутової та фінансової діяльності
	Розроблення державних та галузевих програм розвитку	Розроблення регіональних програм розвитку	Прогноз розвитку зовнішнього середовища
Контроль та регулювання	Створення загальнодержавної правової бази	Сприяння взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності	Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища
	Розроблення державних стратегій та концепцій	Розроблення регіональних стратегій та концепцій	Формування цільового ринку
	Формування єдиного технологічного простору та сприяння взаємодії суб'єктів інноваційної діяльності	Розробка нормативно-правових актів обласного значення	Виявлення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку
	Контроль відповідності ресурсного забезпечення	Дослідження та аналіз індикаторів розвитку регіону	Регулювання фінансових та матеріальних потоків
	Фундаментальні дослідження, поширення інформації, інноваційних знань та підготовка кадрів	Проведення наукових досліджень, розробок і здійснення єдиної науково-технічної політики	Формування системи параметрів та показників оцінки інноваційної діяльності
	Формування системи статистичного обліку суб'єктів інноваційної діяльності	Розподіл матеріальних і грошових ресурсів у регіоні	Моніторинг інноваційної активності, оцінка інновацій на їх рейтингу
	Регулювання типу спрямованості інноваційного розвитку	Сприяння обміну досвідом та практикою щодо політики у сфері екологізації	Розробка чітких внутрішніх розпорядних документів
	Забезпечення збалансування просторового розвитку	Забезпечення підготовки кадрів для регіону	Прийняття рішень щодо зміни пріоритетів
	Захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності	Розроблення нормативно-правових актів обласного значення	Оцінка рівня екологічності виробництва
	Мотивація	Формування загальнодержавної системи позитивної та негативної мотивації виробників та інших суб'єктів інноваційної діяльності	Формування регіональної системи позитивної та негативної мотивації виробників та інших суб'єктів інноваційної діяльності
Підтримка підприємницьких ініціатив у сфері екобізнесу		Підтримка підприємницьких ініціатив у сфері екобізнесу	Сприяння підвищенню кваліфікації працівників

Сутність *принципу безперервності* полягає у постійному дослідженні соціо-еколого-економічної системи, пошуку і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств, регіонів та національної економіки в цілому, екологічному вдосконаленні сфери матеріального та нематеріального виробництва, забезпеченні балансу інтересів всіх суб'єктів інноваційного процесу.

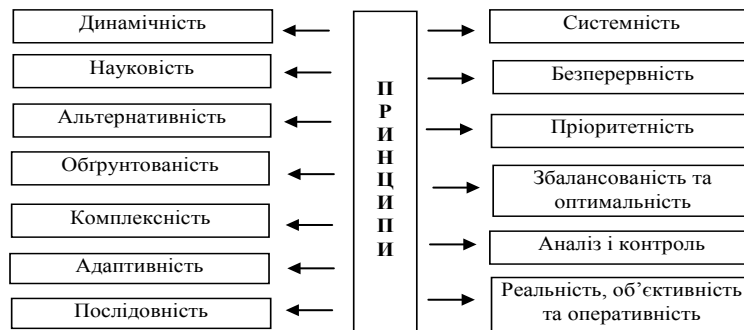

Рисунок 2 – Принципи управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком

Принцип адаптивності – самопідтримка обміну ресурсами (інформаційними, матеріальними, фінансовими) між елементами системи управління на різних рівнях, а також її коригування та самовдосконалення з метою забезпечення процес відтворення й розвитку соціо-еколого-економічної системи в цілому та окремих її складових.

Принцип збалансованості та оптимальності – це перш за все підтримка рівноваги між споживанням та відтворенням природних ресурсів, на що акцентується увага у роботах вчених у галузі економіки природокористування [7].

Принцип аналізу та контролю ґрунтується на забезпеченні відповідності та узгодженості всіх заходів з екологізації інноваційної діяльності, які здійснюються на різних рівнях, із системою цілей держави; своєчасному виявленні на всіх етапах управлінського процесу розбіжностей фактичних результатів від очікуваних, невідповідності визначених цілей заходам, які заплановані до реалізації або реалізуються.

Принцип реальності, об'єктивності та оперативності означає можливість досягнення цілей та вирішення завдань на певному етапі економічного та технічного укладу, відповідність інструментів та методів, що застосовуються, сучасним вимогам ринку; а також своєчасність реалізації контролюючих та корегуючих заходів, формування висновків про стан підконтрольного об'єкта, розробки і реалізації регулюючих рішень.

Принцип динамічності – приведення у відповідність загальнодержавних цілей та спонукальних мотивів суб'єктів господарювання на різних рівнях відповідно до змін ролі і значення системи управління та її підсистем залежно від стану навколишнього середовища.

Принцип науковості передбачає застосування базису наукових положень та концептуальних засад у системі раціонального природокористування та сталого розвитку, теорії інноватики, економіки та менеджменту.

Принцип альтернативності означає можливість передчнення можливих наслідків прийнятих рішень та запроваджених заходів з різними ймовірностями їхнього розвитку за оптимістичним, найбільш ймовірним і песимістичним сценарієм розвитку подій в умовах перманентної нестабільності, постійних змін політичного, економічного, екологічного і т. д. середовища

Принцип обґрунтованості полягає у виборі найбільш прийнятних напрямів інноваційного розвитку на основі співвідношення можливих суспільних надбань і втрат шляхом порівняння їх між собою за критеріями: очікуване значення соціо-еколого-економічної ефективності; розкид (мінливість) результатів; ризик, що приходиться на одиницю результату (відносний ризик) тощо.

Принцип комплексності – розгляд процесу управління екологізацією інновацій у їхньому зв'язку й залежності з іншими процесами і явищами.

Принцип послідовності ґрунтується на логічності побудови етапів процесу управління відповідно до функціонального підходу.

Таким чином, управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком, що здійснюється відповідно до виділеної автором системи принципів, дозволяє одержати синергетичний ефект, оскільки створюються умови прогресивного розвитку на основі екоінновацій як окремих суб'єктів господарської діяльності, так і всього суспільства в цілому.

Основними методи управління інноваційним розвитком, що застосовуються на макрорівні, є [3]: методи планування (формування держзамовлень, реструктуризація економіки, планування розвитку території); методи економічного стимулювання (система податкових пільг, заохочення розвитку науки та техніки, екологічне регулювання, заохочення інвестицій та інновацій, система кредитування, цільових субсидій), визначені п. 14 Господарського кодексу України; методи правового регулювання (правове регламентування, адміністративні санкції, система стандартів); методи соціального регулювання (суспільні рухи, демократичні інститути); методи політичного регулювання (політичні права та гарантії).

Таким чином, проведені автором дослідження дозволили поглибити наукові розробки з питань управління екологічно спрямованим інноваційним розвитком суб'єктів господарювання на різних рівнях. Отримані результати дають можливість у подальшому сформулювати методичний підхід щодо вибору напрямів екологічно спрямованого інноваційного розвитку на різних рівнях з урахуванням очікуваного рівня їх ефективності, визначеного на основі прогнозування соціально-економічних змін у системі світового та національного господарства.

1. Аль-Найф О.В. Організаційні та економічні основи створення технопарків як інноваційних структур сталого розвитку: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 / Інститут проблем ринку та еколого-економічних досліджень НАН України. – Одеса, 2010. – 20 с.

2. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник / С.М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 334 с.

3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: навч. посібн. / С.М. Ілляшенко. [2-ге вид., канд., доп., перероб.]. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. - 336 с.

4. Карлюка Д.О. Удосконалення управління інноваційним розвитком льонопереробних підприємств: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.01 / Національний ун-т харчових технологій / Д.О. Карлюка. – Херсон, 2006. – 21 с.

5. Мельник Л.Г. Экономические проблемы воспроизводства природной среды / Л.Г.

Розділ 5 Екологічний маркетинг та менеджмент

Мельник – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 348 с.

6. Прокопенко О.В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності : [монографія] / О.В. Прокопенко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 395 с.

7. Экономика природопользования: [учебник / Под ред. Л. Хенса, Л. Мельника, Э. Буна]. – К.: Наукова думка, 1998. – 481 с.

Т.В. Касьяненко

Научно-методические основы управления экологически направленным инновационным развитием на разных уровнях

В статье автором исследована и усовершенствована сущность понятия экологически направленного инновационного развития, определены цели, основные функции, принципы и методы управления экологизацией инновационного развития государства, региона и предприятия. Исследована взаимосвязь и взаимосогласованность уровней управления экологически направлены инновационным развитием.

Ключевые слова: инновация, инновационное развитие, экологизация, инновационная деятельность, управление экологически направленным инновационным развитием.

Т. V. Kasyanenko

Scientific-methodical bases of management of the ecologically innovative development on different levels

In the article investigation and improved essence of concept of the ecologically innovative development, aims, basic functions, principles and methods of management the ecologization of innovative development of the state, region and enterprise are certain. Intercommunication and interconsistency of management levels is formed ecologically innovative development.

Keywords: innovation, innovative development, ecologization, innovative activity, management of ecologically directed innovative development.

Отримано 27.12.2010 р.